

ANALIZA MEDIJSKE EKSPONIRANOSTI
DJECE U DJEČJEM DOMU "MLADOST", BIJELA

Analizu su u martu 2014. za potrebe Ministarstva rada i socijalnog staranja Crne Gore i UNICEF-a uradili Zdenka Jagarinec, slovenačka novinarka, urednica, redaktorka sa više od 20 godina iskustva, i Uglješa Janković asistent na Fakultetu političkih nauka u Podgorici.

Analiza i ocjena medijskog izvještavanja o djeci iz Doma »Mladost« u Bijeloj napravljena je na osnovu 207 medijskih objava u medijima u Crnoj Gori u razdoblju između 1. decembra 2013 i 31. januara 2014. godine. Analiza je obuhvatila medijske objave iz šest dnevnih časopisa – *Dnevne novine, Vijesti, Pobjeda, Dan, Večernje novosti* i *Blic* - jednog nedjeljnika - *Monitor*, tri portala – *Cafe del Montenegro, Portal Analitika* i *Bankar.me* - i četiri televizijske kuće – *TVCG, TV Prva, TV Vijesti* i *TV Pink*.

Imena medija i donatora/posjetilaca Domu »Mladost« u kontekstu konkretnih medijskih objava izostavljena su iz teksta.

SADRŽAJ

ANALIZA MEDIJSKE EKSPONIRANOSTI DJECE U DOMU "MLADOST", BIJELA	3
I. Statistička analiza izvještavanja o djeci u dječijem Domu "Mladost", Bijela	3
II. Analiza izvještavanja s obzirom na prava djeteta	6
III. Kontekst medijskih objava o djeci iz Doma "Mladost", Bijela	10
ZAKLJUČAK I PRIJEDLOG MJERA	13
PRILOZI	16
Prilog I: Izvodi iz zakona, konvencija, dokumenata i smjernica	16
Prilog II: Studija slučaja Kolašin	20
Prilog III: Primjeri izvještavanja o djeci – Slovenija	22

ANALIZA MEDIJSKE EKSPONIRANOSTI DJECE U DJEČJEM DOMU »MLADOST«, BIJELA

Mediji imaju značajan uticaj na društvenu poziciju djece. Masovni mediji informišu, ali i formiraju odnos ne samo pojedinca već i državnih institucija, lokalne zajednice, NVO-a, prema problemima djece u domskom smještaju. Mediji su promoteri prava djece, ali istovremeno načini na koje su djeca u medijima predstavljena javnosti mogu povrijediti njihova prava i djeci nanijeti štetu. Zato su mediji podjednako važan partner kada se radi o socijalnoj politici države, posebno prema djeci bez roditeljskog staranja.

Koliko i na koji način mediji u Crnoj Gori prate život i probleme djece u Bijeloj? Koje su konkretno najčešće medijske povrede prava djece, njihovog dostojanstva i integriteta? Kako smanjiti štetu koju mediji, često i iz najboljih namjera, nanose interesima djece?

I. Statistička analiza izvještavanja o djeci u dječjem Domu »Mladost«, Bijela

Analiza i ocjena medijskog izvještavanja o djeci iz Doma »Mladost« u Bijeloj napravljena je na osnovu 207 medijskih objava u medijima u Crnoj Gori u razdoblju između 1. decembra 2013 i 31. januara 2014. godine. Press kliping i audiovizuelne snimke pripremila je profesionalna agencija *Arhimed*. U kliping je uključeno šest dnevnih časopisa i jedan nedjeljnik, 3 portala i četiri televizijske kuće.

a) broj objava o Domu »Mladost« u razdoblju od 60 dana u odnosu na vrstu medija

U tabeli niže prikazan je broj medijskih objava po vrsti medija:

Medij	Broj objava
Dnevni časopisi	145
Nedjeljni časopisi	1
TV	17
Portali	45
Ukupno	207

Tabela 1: Broj objava o Domu »Mladost«

Imajući u vidu da je bilo 207 medijskih objava u posmatranom periodu, to znači da je u razdoblju od 60 dana prosjek objavljivanja bio više od 3,5 objave svakoga dana. Ovako

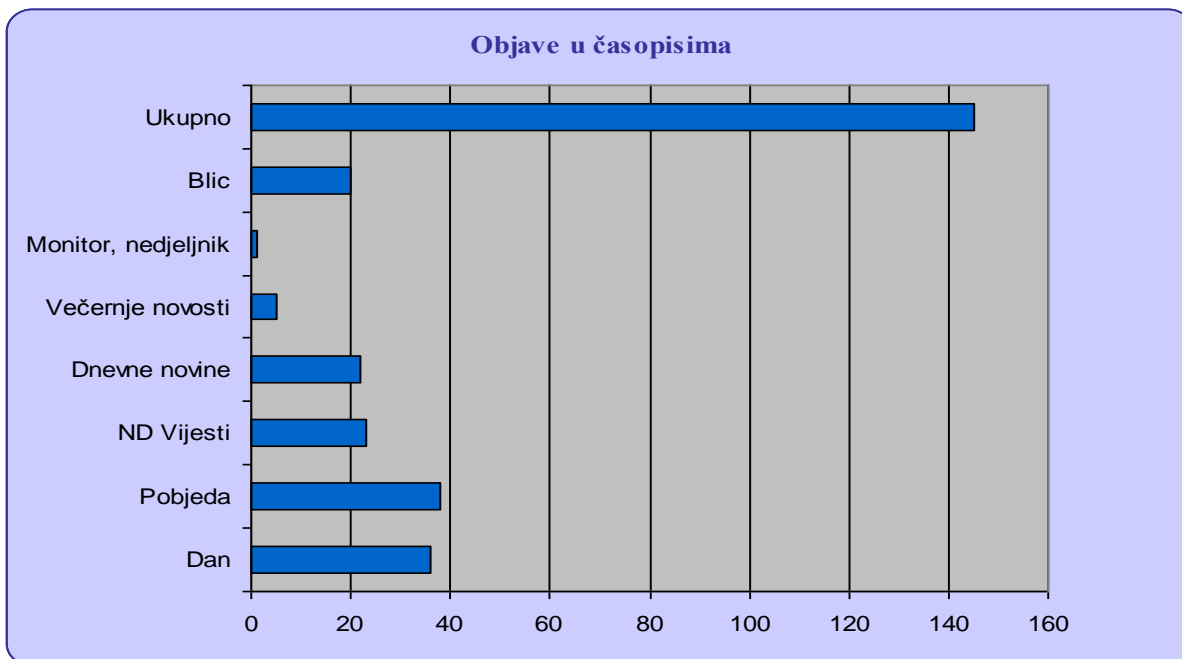
visok broj objava je sa jedne strane posljedica veće pažnje medija i javnosti prema djeci u Domu »Mladost« za vrijeme Božića i novogodišnjeg darivanja. To se može vidjeti i ako se uporedi broj objava u decembru pred novogodišnje praznike u odnosu na januar. Naime, u grafikonu br. 1 niže može se vidjeti da su oko tri četvrtine objava bile u decembru 2013. a preostala četvrtina u januaru 2014. godine.

Grafikon 1: Udio objava o Domu »Mladost« po mjesecima

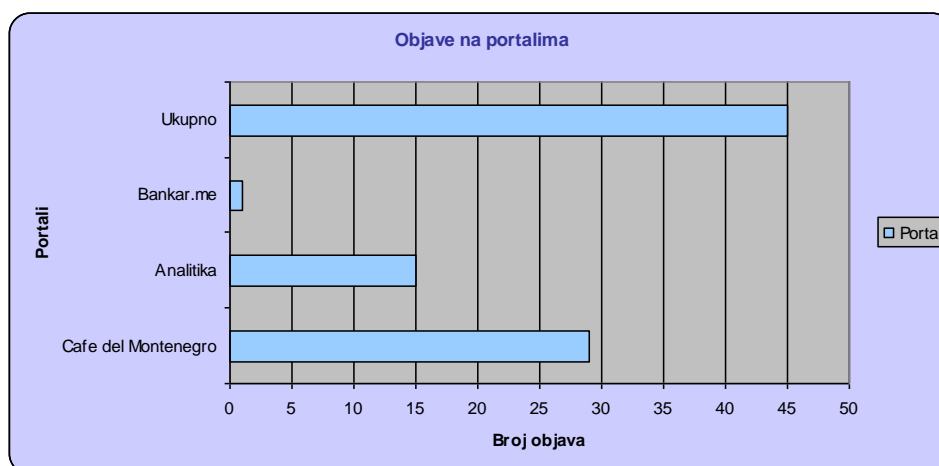
Međutim, sa druge strane, treba naglasiti da pretjerana pažnja medija prema djeci iz »Mladosti« nije ograničena na praznike. Prethodna analiza medijskih objava pokazuje sličnu sliku: samo u prvoj polovini 2013. godine, objavljeno je 162 priloga o djeci iz Bijele (izvor: *Arhimed*).

U grafikonu br. 2 niže predstavljen je broj objava po medijskim kućama – u pitanju su štampani mediji. Najveći broj članaka objavili su dnevni časopisi Pobjeda i Dan. Naime, te dvije novine objavile su članak u kojem su barem spominjale Dom »Mladost« skoro svaki dan i po. Tri časopisa ND Vijesti, Dnevne novine i Blic spominju Dom »Mladost« svaki drugi dan.

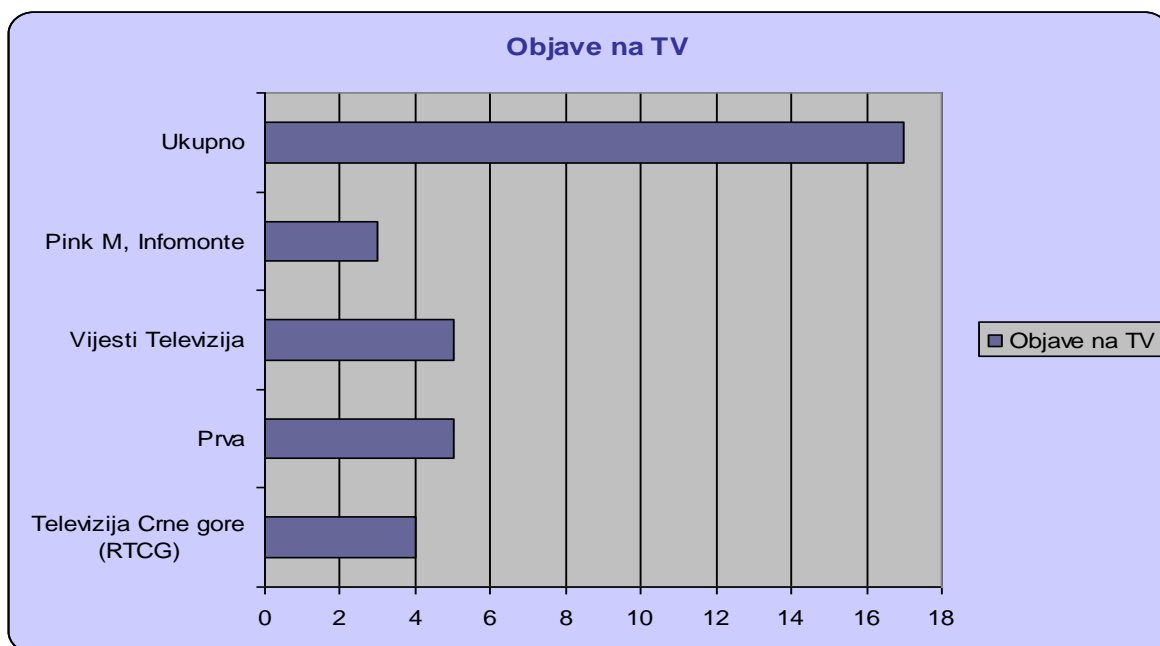
Grafikon 2: Objave u časopisima

Među portalima, kao što se može vidjeti na grafikonu 3 niže, najviše članaka objavili su na portalu Cafe del Montenegro, otprilike svaki drugi dan po jedan, a portal Analitika svaki četvrti dan po jedan članak.

Grafikon 3: Objave na portalima

Televizije su objavile ukupno 17 priloga o Domu »Mladost«. To je 8,2% svih objava. Razlike u broju priloga između TV kuća su manje nego razlike u časopisima, kao što se može vidjeti u grafikonu br. 4 niže.

Grafikon 4: Objave na TV

b) Objave po novinarskim žanrovima

Od 207 članaka/emisija 191 su vijesti, od toga 10 najava događaja. Vijest je najraširenija forma/novinarski žanr, koja gledaocima saopštava ko, kada, gdje i šta se dogodilo, ali vijest prenosi i stav i zbog toga je važno kako je napisana/izmontirana. Od ukupno 207 priloga, 16 izvještaja/emisija su kompleksnije novinarske forme: jedan TV dokumentarac i jedna TV istraga, 9 časopisnih istraga/iscrpnih izvještaja, 1 intervju i 4 reportaže, od toga 2 televizijske i 2 časopisne.

II. Analiza izvještavanja s obzirom na prava djeteta

a) Pravo djeteta na privatnost i dostojanstvo

Od 207 analiziranih izvještaja u dva primjera apsolutno je povrijeđeno pravo na privatnost (prema svim međunarodnim standardima, najznačajniji dokument je član 16 Konvencije o pravima djeteta, prema zakonodavstvu Crne Gore najznačajniji je član 150 Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti i dva člana 4 i 10 Zakona o zaštiti podataka³, detaljnije u Pilogu 1):

³ Član 150 Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti: "Sve informacije o ličnim i porodičnim prilikama korisnika" (u našem slučaju Povjerljiva informacija je prema tom zakonu čak i sama činjenica da se dijete nalazi u institucionalnoj brizi; povjerljive su takođe informacije "koje druga lica saopštavaju o djeci" i informacije koje "sam korisnik saopštava o sebi"). Član 4 Zakona o zaštiti podataka o ličnosti: "zaštita ličnih podataka

u priči o maloljetnom dječaku koji je danima spavao u parku i u priči o djevojčici koja je pobjegla od kuće. (U Prilogu 2 je i kratka analiza ranijeg slučaja o djevojčicama na hraniteljstvu u Kolašinu jer je ovaj primjer jako ilustrativan, iako ova analiza ne obuhvata vremensko razdoblje kada je ovaj članak objavljen).

Mediji su objavili lične podatke o dječaku: ime, godine, mjesto boravka i niz negativnih detalja o porodici. Neprikladni su i naslovi o dječaku u medijima: "Centar za socijalni rad: Maloljetnog Grbu smjestiti u dom u Bijeloj", "Epilog [ime dnevnog časopisa] priče: Grba će u Dom u Bijeloj" i tekstu: "maloljetni Nedeljko Grba koji je danima spavao po podgoričkim parkovima". U članku o djevojčici objavljene su godine i podaci o njenoj porodici. Mediji su objavili da je potreban "hitan početak psihoterapijskog rada ... uključivanje dječjeg psihijatra i medikamentozne terapije", "jer su je roditelji zbog navodnog problematičnog ponašanja izbacili iz kuće", "sestra više nije željela da je prihvati".

Komentar: *Dječak i djevojčica u tim pričama bili su predstavljani negativno: kao skitnice sa lošim navikama i nefunkcionalnim porodicama. S obzirom da djeca nisu kriva za loše okolnosti u porodici i da je skitnja i bijeg od kuće u suštini posljedica stanja u porodici, svako negativno prikazivanje djece znači dugoročnu (dugotrajnu) povredu njihovog dostojanstva. Novinari često zaboravljaju da lični podaci nisu samo ime i prezime nego sve karakteristike, specifične okolnosti, rodbinske i druge veze, na osnovu kojih bi se moglo ustanoviti o kojoj osobi je riječ. Objavljivanje ličnih podataka u tim člancima nije bilo u javnom interesu, samo je zadovoljilo znatiželju čitalaca i najvjerojatnije doprinijelo boljoj prodaji časopisa. Objava tih podataka nije bila u funkciji boljeg informisanja javnosti i istovremeno nije bila u najboljem interesu djeteta.*

b) Pravo djeteta na posebnu zaštitu vizuelnog identiteta: fotografije/video i audio snimci

---

obezbeđuje se svakom licu bez obzira na državljanstvo, prebivalište, rasu, boju kože, pol, jezik, vjeru, političko i drugo uverenje, nacionalnost, socijalno porijeklo, imovno stanje, obrazovanje, društveni položaj ili drugo lično svojstvo. Član 10 istog zakona: "Obrada ličnih podataka može se vršiti po prethodno dobijenoj saglasnosti lica čiji se lični podaci obrađuju" i »Saglasnost iz stava 1 ovog člana, za lice lišeno poslovne sposobnosti daje staratelj, a za maloljetno lice roditelji ili usvojioci, odnosno staratelj, osim ako saglasnost nije u suprotnosti sa interesima maloljetnog lica«.

Od 145 novinskih izvještaja o Domu »Mladost« u Bijeloj, objavljeno je 55 fotografija, u prosjeku uz svaki treći članak objavljena je jedna fotografija. Prilozi na televiziji pokriveni su video materijalom djece koja su slučajno snimljena povodom brojnih posjeta Domu »Mladost«.

Međunarodna organizacija novinara upozorava da novinari "imaju obavezu da izbjegavaju vizuelno ili neko drugo identifikovanje djece, ukoliko to nije od posebnog značaja za javnost" (Prilog 1).

Komentari: *Potpuno je neprihvatljiva objava fotografije dječaka iz već spomenutog članka o dječaku koji je spavao po parkovima i u kojem su objavljeni svi njegovi lični podaci. Ne samo da je slika potpuno eksplicitna, dječaka odmah svako može da prepozna, nego dječak stoji iza ograde, koja liči na zatvorske rešetke. Inače, taj isti časopis ima najviše i najbolje profesionalno obrađene članke o različitim aspektima institucionalne brige o djeci bez roditeljskog staranja.*

Na većini preostalih fotografija, skoro tridesetak su sponzori, donatori, posjetioci okruženi djecom. Te "vatrogasne" fotografije služe kao dokaz dobrog dijela i često reklama za donatore, a djeca su više ili manje ukras.

Još jedan primjer potpuno neprihvatljivog objavljivanja je objava sedam fotografija djece sa smetnjama u razvoju u opširnijem članku o djeci sa smetnjama u razvoju, na jednoj od fotografija je dijete u invalidskim kolicama i krije se rukama, jer joj pažnja očito smeta, i inače sva djeca na fotografijama mogu se prepoznati.

Televizije su u svakom prilogu emitovale slike djece. U jednom dokumentarcu dvije žene pričaju u kameru kako je izgledala cijela procedura i zašto su odlučile da usvoje dijete, odnosno postanu hraniteljice. U 23 minuta dokumentarca često se ponavljaju snimci beba u krevecima, djece koja nešto rade za stolom ili djece koja se igraju, a sve su veliki planovi i bliski kadrovi iz ustanove »Mladost«.

Komentar: *To su srceparajući snimci iz doma koje prikazuju žalosna lica napuštene djece. Kao kontrast, djeca tih dviju žena koje govore o svom iskustvu snimljena su sa pažnjom, sa strane, snimci su pozitivni i u bojama. Domska djeca koja nastupaju u tom dokumentarcu ništa ne pričaju, samo su ukrasni video materijal za priču. Namjera autora da promoviše ideju usvajanja i hraniteljstva u Crnoj Gori prema etičkim standardima medijskog izvještavanja o djeci nije razlog da mediji bez dozvole upotrebljavaju snimke djece bez*

roditeljskog staranja. Zagovaranju dječjih pitanja i promovisanju dječjih prava pa i svim drugim obzirima prethodi zaštita najboljih interesa svakog djeteta. (Etičke smjernice Unicefa za izvještavanje o djeci, član 3; vidjeti Prilog 1 ovog izvještaja).

Primjeri dobre prakse:

- Uz članak u jednom dnevnom časopisu sa naslovom "Skrivanje djece" objavljena je fotografija dječaka sa Daunovim sindromom, kako sa velikim osmijehom grli mladu ženu. Očito je dječak zadovoljan i ima poverenje u osobu, i ona prihvata njegov zagrljaj sa osmijehom i ponosom. Taj snimak je u funkciji sadržaja, nadograđuje riječi sa pozitivnom porukom i u nama izaziva prijatna osećanja.
- Drugi primjer dobre prakse su fotografije šticećenika, koji su snimljeni izdaleka ili sa strane (jedan dnevni časopis).
- Treći primjer je jedan drugi časopis koji poštuje minimalne standarde prava na privatnost i djeci na fotografijama "zakocka" oči (dva članka).
- Reportaža jedne televizije povodom posjete 120 bajkera Domu »Mladost« primjer je sadržajno dobrog priloga, jer je glavna priča kako djeca doživljavaju posjetu bajkera, ali i u ovoj priči djeca su vizuelno "zloupotrebljena". Kamera je tražila lica i snimila slučajne prolaznike i time povredila njihovo pravo na privatnost. TV ekipa bi morala imati dozvolu za snimanje svakog pojedinog djeteta (kao što inače mora da ima dozvolu za snimanje svakoga djeteta), a za djecu u domu važi još dodatni oprez, pošto su to djeca sa teškim teretom iskustava, neka od njih su žrtve nasilja ili slično.

Dodatni primjeri dobre prakse iz regiona nalaze se u Prilogu 3.

c) Pravo djeteta na svoj stav i izražavanje tog stava

Od 207 objava u medijima nijedan ne predstavlja stav djece koja se trenutno nalaze u Domu, svi prilozi govore o stavu novinara o domskom životu, ili malo drugačije, predstavljaju djecu i domski život javnosti. Televizije objavljuju kratke izjave djece, ali to su u većini zahvalnice donatorima za paketiće i poklone, u časopisima izjava djece iz Doma uopšte nema.

Komentar: U dva TV priloga izjave djece povređuju njihovo dostojanstvo; u prvom jedan dječak teško i jedva razumljivo govori, jedan ne zna odgovor, a u drugom djevojčica kaže da želi biti sa sestrama. Prvi primjer podstiče stereotipnu predstavu da su djeca u institucionalnoj brizi manje artikulisana i da sporo razmišljaju. Drugi primjer izaziva

sažaljenje gledalaca, a istovremeno u vijestima otkriva intimu djevojčice i njenih sestara. Inače, djeca u većini priloga nastupaju kao homogena cjelina. Takav pristup podstiče stereotipne predstave o djeci iz Doma »Mladost«.

Primjeri dobre prakse su prilozi u kojima su predstavljena dvojica nekadašnjih štićenika na institucionalnom staranju, jedan je bio štićenik Doma »Mladost«, a djevojka je živjela u hraniteljskoj porodici. Njihova iskustva i stavovi su različiti, zbog toga i dragocjeni za upoznavanje problema djece u institucionalnoj zaštiti.

III. Kontekst medijskih objava o djeci iz Doma »Mladost«, Bijela

a) istraživanje i izvještavanje o socijalnoj politici

Samo 16 od ukupno 207 članaka o djeci iz Doma »Mladost« objavljenih u razdoblju od decembra 2013. do januara 2014. su kompleksniji prilozi, po formi i po sadržaju. U tim rijetkim člancima novinarske kuće prate reformu zaštite djece bez roditeljskog staranja, odnosno dugoročno transformisanje Doma »Mladost« u servis za pomoć hraniteljskim porodicama i usvojiteljima. U ponekim člancima i priložima promovise se kampanja hraniteljstva Vlade Crne Gore u saradnji sa UNICEF-om "Svako dijete treba porodicu" i istražuje sadašnji sistem koji ne odgovara modernim standardima brige za djecu u manjim intimnijim sredinama.

Najviše kompleksnih i sadržajnih priloga objavio je jedan dnevni časopis - šest priloga o hraniteljstvu, o usvajanju djece, o osobama sa smetnjama u razvoju, o problemu skrivanja djece sa smetnjama u razvoju. Jedan drugi dnevni časopis objavio je dva opširnija članka o hraniteljstvu i o novom konceptu smještanja djece bez roditelja. Jedan od portala objavio je intervju sa šefom predstavništva UNICEF-a u Crnoj Gori, još jedan dnevni časopis objavio je opširniji članak o usvajanju djece, drugi dnevni časopis objavio je dvije reportaže o novogodišnjim posjetama Domu »Mladost« i još jedan portal opširniju vijest o Domu »Mladost«.

Među televizijskim kućama, najveću pažnju djeci u institucionalnoj zaštiti posvetila je jedna od njih sa već spomenutim dokumentarcem u trajanju od 23 minuta koji promovise usvojenje

i hraniteljstvo. Jedna druga televizija emitovala je izvještaj o Domu »Mladost« i usvojenju u trajanju od 4 minuta.

b) Sindrom »Madam Tiso« (»Madam Tussauds«)

Svi ostali prilozima, to je 191 članaka, imaju sasvim drugačiji kontekst, to su vijesti ili izvještaji o posjetama Domu »Mladost«. Mediji samo prenose izjave za medije preduzetnika, preduzeća i institucija čiji predstavnici posjećuju Dom »Mladost«, donose poklone i u fokus stavljaju sebe. U člancima o donacijama i posjetama Domu, eksplicitno se navode imena organizacija, institucija, kompanija. Ponekad mediji sami odlaze u Bijelu i izvještavaju o posjetama a još više o posjetiocima.

Takav stav medija prema interesima samog Doma i brojnim posjetiocima je krajnje servilan. Tretira se kao normalno medijsko praćenje jedne od državnih ustanova, a čitaoci i gledaoci poštuju dobre namjere i pomoć dobrih ljudi djeci iz Doma. U jednom dijelu rukovodstvo Doma ima čime da se ponosi. Nekad čvrsto zatvorena institucija pretvorila se u najotvoreniju ustanovu takvog tipa. Sa druge strane »Mladost« je dom djece koja žive tamo. Svakodnevne posjete uznemiravaju djecu, posjetioci su u obilasku Doma i ulaze i u njihove privatne prostorije, spavaće sobe i kupatila i zajedničke prostorije.

Djeca u tim člancima i emisijama nastupaju kao lutke, kao kulisa za promovisanje pojedinaca, političara, kompanija, društava, interesnih grupa, fanova pa i državnih institucija. Posjetioci dođu i slikaju se s djecom. Sindrom »Madam Tiso« u većem ili manjem obimu važi za sve medije.

c) Rejting i eksplicitna komercijalizacija

Granicu između empatije prema djeci u institucionalnoj zaštiti, te komercijalizacije i eksploatacije djece za viši tiraž ili rejtinge gledanosti teško je utvrditi. Podsticanje emocija, posebno sažaljenja, jedan je od najčešćih načina za sticanje viših rejtinga. U gotovo svakom prilogu ili najavi na televizijama ponavljaju se riječi: mališani, veliko srce, emocije, paketići, dirljivo, nesrećni, žalosno ili srećni i zahvalni. Jedan od objektivnih indikatora komercijalizacije izvještavanja o djeci je eksplicitno pominjanje kompanija i artikala u izvještaju o Domu »Mladost«.

Mediji su u člancima u fokus postavili donatora sa punim imenom kompanije ili individualnog vlasnika preduzeća i detaljima o donaciji i vrijednosti poklona u materijalu ili finansijskim sredstvima.

d) stil/jezik medijskog izvještavanja o djeci u domu »Mladost«

Većina članaka/emisija odražava zastarjeo stav prema djeci na smještaju, prikazuju ih sa sažaljenjem, srceparajućim riječima i kao bespomoćna bića. Ne priznaju im autonomiju. Djeca razvijaju svoje sposobnosti i uporedo s time dobijaju i obim prava. Mediji o usvajanju i hraniteljstvu ili djeci u ustanovi izvještavaju kao o "humanitarnom gestu", "šampionima humanosti", "šampionima srca i dobročinstva", dalje, spominju se "karavani humanosti", "uzvišeno je davati", "slatkiši za osmijeh djeci iz Bijele", "mališani", "mala pažnja, a srca puna", "toplo srce".

ZAKLJUČAK I PRIJEDLOG MJERA

Pretpostavka da mediji u Crnoj Gori veoma intenzivno prate zbivanja u Domu »Mladost« i da je broj članaka i priloga o djeci, štíćenicima doma, prevazišao granicu prihvatljive medijske obrade pokazala se veoma relevantnom. U razdoblju od 60 dana, od 1. decembra 2013. do 31. januara 2014, mediji su objavili 207 časopisnih članaka i priloga na portalima i na televizijama. Mediji su objavili i 55 fotografija djece i video material štíćenika doma, od beba do starije djece. Mediji su u tim člancima i priložima grubo povrijedili pravo djece na privatnost, a u najmanje dva slučaja razotkrili ne samo ime prezime, godine, mjesto boravka, nego i njihove šire porodične okolnosti, njihovo ponašanje i zdravstveno stanje.

Analiza medijskog izvještavanja o Domu »Mladost« u Bijeloj pokazala je da u Dom dnevno dolaze brojni posjetioci, među njima donatori, predstavnici institucija, političari, pojedinci, sportisti, ukratko svako ko zaželi. Svakoga dana u privatne prostorije djece, u njihove spavaće sobe, kupatila i zajedničke prostorije dolaze ljudi izvana. U Dom dolaze i brojni novinari, ponekad na poziv rukovodstva a u mnogim slučajevima dođu na poziv donatora. Novinari pukim slučajem vrše selekciju djece koja nijesu pripremljena za davanje izjava usljed čega dolazi do njihovog težeg izražavanja i time samo potvrđuju stereotipske predstave o djeci iz Bijele.

Preporuke / Prijedlog mjera:

- a) Zakonodavstvo Crne Gore kroz postojanje »Zakona o socijalnoj i dječijoj zaštiti«, »Zakona o zaštiti podataka o ličnosti« i »Zakona o medijima« posjeduje neophodne normative čijom se primjenom štite ličnost i prava djeteta u domskom smještaju. Obaveza resornih ministarstava i drugih nadležnih državnih organa jeste da se staraju o primjeni postojećih zakonskih propisa (vidjeti Prilog 1).
- b) Rukovodstvo domova za djecu moraju regulisati posjete; djelimično u komunikaciji sa djecom potrebno je postaviti pravila o posjetama u njihovim privatnim prostorijama. Donacije i pokloni nisu ulaznica za posjetioce. Donatori se dogovaraju isključivo sa rukovodstvom doma i nemaju prava ulaziti u prostorije djece osim u posebnim slučajevima. Takođe, neophodno je pružanje informacija PR službi Ministarstva rada i

socijalnog staranja i upravi doma o konkretnoj „informativnoj“ aktivnosti medija zainteresovanog da plasira određenu vrstu programa koji se direktno ili indirektno tiče djece u domskom smještaju. Posrednik u komunikaciji treba biti PR služba Ministarstva rada i socijalnog staranja. Zainteresovani medij dužan je pružiti iscrpne informacije o tome kako će konkretni medijski sadržaj pospješiti i poboljšati život djece u domskom smještaju.

- c) Poželjno je obezbijediti mogućnost da PR služba Ministarstva rada i socijalnog staranja ili ovlašćeno službeno lice ispred uprave doma (ili ako se oformi PR služba u domu) pregleda sadržaj o djeci u domskom smještaju namijenjen za emitovanje kako bi se preventivno djelovalo na potencijalnu mogućnost emitovanja štetnih sadržaja po djecu u domskom smještaju. Nadležni organ, a prevashodno PR služba MRSS treba da spriječi dalje prikupljanje informacija ili emitovanje već postojećih ukoliko postoji stručna procjena da potencijalni sadržaj može ugroziti interese i integritet djeteta.
- d) Organ starateljstva nadležnog centra za socijalni rad može dati saglasnost za učešće djece u medijima. Za medije važe zakonski propisi u navedenim zakonima (stavka pod a). Medijske posjete Domu »Mladost« već su sada povjerene PR službi Ministarstva rada i socijalnog staranja, mada su posjete drugih subjekata još uvijek neregulisane. Ulazak u dom ne bi trebalo omogućiti bez adekvatne dozvole resornog ministarstva u skladu sa postojećim zakonima. Posjetioci ne mogu dovoditi ili u svoje ime pozvati novinare da ih prate u posjeti Domu. Za svaku izjavu djece novinari su dužni unaprijed predložiti temu razgovora i pitanja. PR služba ministarstva ili uprava Doma u saglasnosti s ministarstvom i u dogovoru s djecom zajedno odlučiti ko, o čemu i kada može razgovarati sa djecom u domskom smještaju.
- e) Mediji su dužni poštovati postojeće zakonske propise. Mediji objavljuju imena svakoga donatora, preduzeća ili preduzetnika, političkih stranaka, stranih kompanija, koji doniraju Domu. Komercijalizacija nema granica. Mediji su dužni izbjegavati eksplicitne objave imena preduzeća i drugih dobročinitelja koji u većini slučajeva pored dobrog djela obezbijede i dobru reklamu za sebe. Praksa medijskog objavljivanja imena svakog donatora, preduzeća ili preduzetnika, političkih stranaka, stranih kompanija za svrhe komercijalizacije, mora biti usaglašena sa postojećim zakonima.
- f) Prilikom izvještavanja mediji treba da ograniče prikupljanje podataka o djeci iz doma i sadržajima njihovih aktivnosti na razumne informacije koje neće klasifikovati djecu bez roditeljskog staranja u kategoriju populacije poželjne za medijsku eksploataciju.

- g) U budućnosti je vjerovatno (osim implementacije postojećih zakona) najvažnija samoregulacija medijskih agencija, tj. samih novinara. Osim punog razumijevanja i poštovanja djece i njihovih prava od strane aktera medijskog prostora, insistiranje na samoregulaciji kao na osnovnom opredjeljenju svih novinara koji pišu ili objavljuju o djeci, što zagovaraju mnogi medijski stručnjaci, predstavlja osiguranje od potencijalnih mogućnosti spornog prikazivanja djece u medijima. Bez obzira na sve propise, protokole i druge dokumente, ovo bi sigurno bio najbolji način zaštite privatnosti i ličnosti djece u medijima.
- h) Na kraju, predlaže se organizacija okruglog stola o izvještavanju medija o Domu »Mladost« gde će se predstaviti pravila funkcionisanja u vezi sa pristupom i posjetama domu. Novinari, urednici, predstavnici kancelarije Zaštitnika ljudskih prava i sloboda, predstavnici NVO-a, predstavnici pravosuđa i predstavnici Ministarstva rada i socijalnog staranja razgovarali bi o izvještavanju medija o djeci, posebno djeci na smještaju, njihovom stavu prema povredama prava na privatnost djece i da li bi povredu prava na privatnost mogli ili morali definisati kao krivično djelo.

PRILOZI

PRILOG I: IZVODI IZ ZAKONA, KONVENCIJA, DOKUMENATA I SMJERNICA

Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti Crne Gore

Novim zakonom o "Socijalnoj i dječjoj zaštiti Crne Gore" u članu 150, pod naslovom *Povjerljive informacije o korisniku*, navode se konkretne povjerljive informacije korisnika usluga, koje se tiču njegove ličnosti, ponašanja i porodičnih okolnosti, i to:

- 1) podatak da korisnik koristi pravo ili uslugu;
- 2) vrsta prava ili usluge pružene pojedinom korisniku;
- 3) ime, adresa i drugi lični i identifikacioni podaci o korisniku;
- 4) podaci koji se nalaze u zahtjevu korisnika;
- 5) informacije koje sam korisnik saopštava o sebi;
- 6) informacije koje druga lica saopštavaju o korisniku;
- 7) podaci dobijeni u vezi korisnika tokom pružanja usluge;
- 8) procjene, nalazi, profesionalni stav ili mišljenje pružaoca usluge o korisniku;
- 9) podaci koji se nalaze u izvještajima zdravstvenih ustanova za korisnika;
- 10) informacije o korisniku kao što su: fotografije korisnika, crteži napravljeni od strane korisnika tokom procesa pružanja usluge, svojeručno pisane izjave ili komentari i primjedbe korisnika, pisane bilješke pružaoca usluge ili korisnika, audio i video snimci sačinjeni u vezi sa korišćenjem usluge i drugo;
- 11) sadržaj prepiske sa drugim ustanovama ili organizacijama, ako ta prepiska sadrži informacije o korisniku ili drugim licima koja su sa njim povezane.

Zakon o zaštiti podataka o ličnosti Crne Gore

Član 4: "zaštita podataka obezbeđuje se svakom licu bez obzira na državljanstvo, prebivalište, rasu, boju kože, pol, jezik, vjeru, političko i drugo uverenje, nacionalnost, socijalno porijeklo, imovno stanje, obrazovanje, društveni položaj ili drugo lično svojstvo,

Član 10: "obrada ličnih podataka može se vršiti po prethodno dobijenoj saglasnosti lica čiji se lični podaci obrađuju".

"Saglasnost iz stava 1 ovog člana, za lice lišeno poslovne sposobnosti daje staratelj, a za maloljetno lice roditelji ili usvojiooci, odnosno staratelj, osim ako saglasnost nije u suprotnosti sa interesima maloljetnog lica".

Zakon o medijima Crne Gore

Član 22: "Mediji moraju štiti integritet maloljetnih osoba... Mediji ne smiju objavljivati identitet maloljetnih osoba umiješanih u krivična djela, bilo kao žrtve ili kao optuženi. Izuzetno od stava 3 ovog člana, identitet maloljetne osobe pravosnažno osuđene za krivično djelo može se objaviti, ukoliko postoji opravdan interes javnosti da bude upoznata".

Etički kodeks novinara Crne Gore, član 9, Novinar je dužan da štiti integritet maloljetnih osoba, drugačijih i hendikepiranih a) Mediji su obavezni da postupaju u skladu sa načelima Konvencije UN o pravima djece i da sa posebnom pažnjom istražuju informacije koje zadiru u interese djece, b) Mediji su obavezni da iskažu poseban obzir kada intervjuišu, fotografišu ili snimaju maloljetnike.

Vodič o pravima djeteta Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore

Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore direktno nagovara djete: Dali odrasli poštuju tvoju privatnost?

"Imaš pravo na zakonsku zaštitu od miješanja u tvoj privatni život, porodicu, dom, ličnu prepisku kao i napada na tvoju čast i ugled. Tvoje pravo na privatnost i zaštitu tvoje ličnosti morali bi poštovati tvoji roditelji i ostali članovi porodice, u školi, nastavnici i drugo osoblje škole i učenici među sobom, zaposleni u socijalnim i drugim ustanovama, novinari, policajci, sudije i advokati, svi ostali koji bi po prirodi svog posla mogli da saznaju neke lične podatke o tebi, a čije bi objavljivanje za tebe moglo biti neugodno i neprijatno"

Konvencija UN-a o pravima djeteta

Član 3 Najbolji interesi djeteta: Sve organizacije koje se bave djecom obavezne su da postupaju u skladu sa najboljim interesom djeteta. Država će obezbijediti djetetu adekvatno staranje ukoliko roditelji, ili druge osobe kojima je povjerena roditeljska odgovornost, to ne pružaju.

Član 12 Poštovanje stavova djeteta: Dijete ima pravo da iskaže svoje mišljenje slobodno i da se to mišljenje uzme u obzir u pitanjima ili procedurama koje utiču na dijete.

Član 13 Sloboda izražavanja: Dijete ima pravo da dobije i razmjenjuje informacije ukoliko te informacije ne štete njemu ili drugima.

Član 14 Sloboda misli, savjesti i vjere

Član 16 Zaštita privatnosti: Dijete ima pravo na privatnost. Zabranjeno je miješanje u privatni i porodični život, ličnu prepisku, kao i povrede časti i ugleda djeteta. Dijete ima pravo na zakonsku zaštitu od takvih povreda.

Član 17 Konvencija naglašava ulogu medija u širenju informacija koje pozitivno utiču na djecu.

Smjernice i načela Međunarodne federacije novinara za izvještavanje o pitanjima koja uključuju djecu:

Među najvišim etičkim standardima novinari i urednici neka:

- "izbjegavaju upotrebu stereotipa i senzacionalističkih prikaza da bi promovisali novinarski material u koji su uključena djeca"
- "izbjegavaju vizuelno ili neko drugo identifikovanje djece, ukoliko to nije od posebnog značaja za javnost"
- "daju djeci, kada je to moguće, pravo na pristup medijima da bi slobodno izrazila svoje mišljenje bez podsticanja bilo koje vrste"
- "koriste jasne, otvorene i direktne načine za dobijanje fotografija, ako je moguće uz pristanak i znanje djece ili odgovorne odrasle osobe, staratelja ili njegovatelja"
- "mediji ne treba da izvještavaju o uslovima u kojima žive djeca samo kao o događajima, već treba kontinuirano da govore o procesu koji je doveo ili još uvijek dovodi do pojave ovih događaja"

Osim navedenog, u smjernicama se ističe da su mediji: dužni širiti znanja o pravima djece i sigurnosti djece; dužni pokazati posebnu osjetljivost u temama o djeci, dužni poštovati dječiji medijski prostor i medijske sadržaje; dužni primjenjivati vrhunske profesionalne i etičke standarde u izvještavanju o djeci; dužni istražiti sve moguće posljedice objavljivanja materijala o djeci; dužni obezbijediti nezavisnu provjeru informacija koje je dalo dijete, ali tako da se dijete ne dovede u opasnost; nikada ne koristiti dječije fotografije erotskog karaktera; provjeriti kredibilitet i kompetenciju bilo koje organizacije koja zastupa dijete i govori u njegovo ime; ne plaćati djeci ili njihovim starateljima ili roditeljima za materijale koji su za njihovu dobrobit

Etičke smjernice UNICEF-a za izvještavanje o djeci

1. Dostojanstvo i prava svakog djeteta moraju se poštovati u svim okolnostima.
2. Pri intervjuisanju djece i izvještavanju o njima potrebno je posvetiti posebnu pažnju pravu svakoga djeteta na privatnost i povjerljivost, na mogućnost da se čuje njegovo vlastito

mišljenje, na sudjelovanje u odlukama koje ga se tiču te na zaštitu od stvarne i moguće patnje i odmazde.

3. Zaštita najboljih interesa svakoga djeteta prethodi svim drugim obzirima, pa i zagovaranju dječjih pitanja kao i promovisanju dječjih prava.

4. Pri određivanju onoga što je u najboljem interesu djeteta potrebno je, u skladu s djetetovom dobi i zrelosti, dati određenu težinu njegovom pravu na uvažavanje vlastitog mišljenja.

5. O političkim, društvenim i kulturnim posljedicama svakog novinskog izvještavanja treba se savjetovati s osobama koje su najbliže djetetovoj situaciji i najbolje je mogu procijeniti.

6. Nemojte objaviti priču ili sliku koja bi dijete, njegovu braću i sestre ili vršnjake mogla dovesti u opasnost, čak i kada su im imena promijenjena, zamućena ili se uopće ne koriste.

Priručnik MediaWise i UNICEF-a

U poglavju Djeca i porodica (str. 11) podstiču: "kada pišete o djeci koja se nalaze pod brigom države - u dječjim domovima, internatima, hraniteljskim porodicama ili privremenom smještaju - .... Da li ste razgovarali s djecom i iznijeli njihove stavove?"

Poglavlje Identitet djeteta (str. 19) Da li ste u Vašoj priči pomenuli identitet djeteta? Da li ste provjerili sa djecom i njihovim roditeljima na koji način žele da se o njima govori?

PRILOG II: STUDIJA SLUČAJA KOLAŠIN

Članak sa naslovom Dječaci su ih silovali, tukli i gasili im opuške po tijelu za koji se već nakon par dana pokazalo da je izmišljeno, primjer je izvještavanja o djeci kojeg ne bi smio objaviti nijedan medij. Tri djevojčice "navodno" su priznale hraniteljima da su ih stariji dječaci kad su bile nastanjene u Domu »Mladost« u Bijeloj više puta silovali. Članak je novinarski neprofesionalan, senzacionalistički, vrijeđa djecu i povređuje njihova zakonita prava.

Članak je novinarski **neprofesionalan** jer ne poštuje osnovni kriterijum poštenog novinarskog rada, a to je "najviše standarde **po pitanju tačnosti informacija** kada mediji izvještavaju o pitanjima koja uključuju djecu" (prva obaveza u dokumentu Smjernice i načela Međunarodne federacije novinara za izvještavanje o pitanjima koja uključuju djecu). Autor informacije nije provjerio kod dovoljno izvora, posebno zbog težine optužbi, to jest krivičnog djela seksualnog zlostavljanja djece. Novinar i urednik objavili su članak, a da nisu imali potvrde nijednog zvaničnog izvora, ni tužilaštva, ni policije, ni centra za socijalni rad, ni direktora Doma »Mladost«. Imali su samo izjave hraniteljke i "komšinice porodice u kojoj su smještene sestre, ne želeći da joj se ime navodi". Autor članka upotrebljava riječi "navodno", "nezvanično saznajemo", "jasno je", "tvrde da" koje potvrđuju da je autor znao da ne raspolaže sa kredibilnim informacijama. Članak je **senzacionalistički** jer počinje udarnim naslovom u kojem ističe najgore okolnosti krivičnog djela porodičnog slučaja i dalje u tekstu upotrebljava snažne riječi: "imale su histerične napade", "užasnu tešku i bolnu priču", "najstrašnije što sam čula i strašno je...", "šokiran sam", "šokantna vijest". Autor nije poštovao temeljni etički princip, to je **najbolji interes djeteta**. Javnost ima pravo na informisanost o zloupotrebljavanju djece u institucionalnoj zaštiti i dužnost novinara je da izvještavaju o tome, ali imaju i obavezu da uvijek "pažljivo razmotre posljedice objavljivanja svakog materiala koji se tiče djece i štetne posljedice svede na minimum" (Smjernice Međunarodne federacije novinara). U ovom članku novinar je nanio veliku štetu djevojčicama jer je objavio osjetljive i intimne detalje, te zdravstvene podatke o njima: "tjerali da ih oralno zadovoljavaju", "svakodnevno su primoravane na oralni seks", "tjerali da igraju gole", "hraniteljka je vodila jednu od djevojčica na ginekološki pregled i poznato mi je da je imala infekciju", "znam da djevojčice od prvog dana dolaska u Kolašin uzimaju terapiju zbog posljedica stresa". Čitava priča ostavila je neizbrisiv pečat na djevojčicama, sram i **povrijedila njihovo dostojanstvo**, najprije zbog ogolijevanja pred javnošću a zatim, zbog

lošeg novinarskog rada, djevojčice su ispale lažovi. Članak je podstakao stereotipski stav prema Domu »Mladost« da su djeca loša i sasvim socijalno neprilagođena, da su mnoge ako ne sve djevojčice silovane i svi dječaci potencijalni nasilnici.

Novinar i urednik povredili su **pravo** djevojčica **na privatnost**, pravo na koje upozoravaju svi međunarodni dokumenti i smjernice o pravima djeteta. Eksplicitno o takvom slučaju govori i Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore u brošuri Djeca i mediji (2010): "Uvijek promijenite ime i zamutite lik djeteta za koje znate da je žrtva seksualnog zlostavljanja ili iskorištavanja". Novinar te smjernice nije poštovao, naprotiv, objavio je dovoljno podataka, da nije bilo nikakve sumnje o kome je riječ: "sestre P.P. (10), M.P.(8) i V.P. (7)", "smještene u jednoj hraniteljskoj porodici u Kolašinu", hraniteljka, koja je majka četvero djece i trinaest godina radila je u jednoj ustanovi za djecu bez roditelja u Rumuniji",. Takvih hraniteljskih porodica u Crnoj Gori sigurno nema puno, a naročito u Kolašinu, gradu s 3000 stanovnika. Za one koje još nisu prepoznali djevojčice novinar je još dodao podatak o ocu djevojčica: "optužbama B.P. da su njegove tri maloljetne ćerke, dok su boravile u Domu silovane i zlostavljane".

Primjer dobre prakse medija: "Kumstvo u Sloveniji"

U nizu humanitarnih akcija u Sloveniji nakon početka ekonomske krize slučaj dobre prakse je akcija Saveza prijatelja omladine Ljubljana - Moste Polje (Zveza prijateljev mladine Ljubljana Moste-Polje), koja se iz lokalne akcije proširila na čitavu državu. U akciji "Kumstvo u Sloveniji" - "Botrstvo v Sloveniji" pojedinci doniraju 30 evra mjesečno djetetu kome roditelji ne mogu platiti skupe izvanškolske djelatnosti, sportske ili umjetničke.

Akciju je nakon jedne godine podržao Val 202 (program slovenske radio televizije). Počeli su serijom emisija od 10 minuta u kojima svaki put predstave priču jedne porodice. Ali sve češće djeca nisu pričala samo o želji da pohađaju balet, sviraju klavir, vježbaju gimnastiku i fudbal, nego o gladi, stidu i usamljenosti. Val 202 je priznanjem siromaštva neočekivano pokrenuo široku javnu raspravu, vlada je primila odluke o promjeni zakonodavstva u sferi socijalne zaštite i 2876 djece dobilo je svog "kuma" i sakupljeno je 1,3 miliona evra.

Kako je Val 202 medijski podržao akciju "Botrstvo u Sloveniji"? Svih 52 emisije snimila je jedna novinarka koja je i zabranila objavljivanje snimaka na portalu. Kontakti između djece i donatora su anonimizirani, donacije idu direktno za plaćanje kružoka, ručkova ili uplatnica. Na radiju niko osim nje ne zna imena porodice - sama montira snimljene materiale. Imena članova porodica su promijenjena, nema imena mjesta boravka, ni regije, ne spominju se pojedinosti bolesti, ne objavljuje imena ulica, škola. U dva slučaja djecu su u lokalnoj sredini prepoznali, ali identitet djece nije dospio u novine.

Primjer dobrog odaziva institucija: Slučaj "Anja"

12-godišnja Anja nakon razvoda roditelja nije htjela da živi kod jednog od roditelja. Kontaktirala je medije da joj pomognu da ide k drugome roditelju, u suprotnom će izvršiti samoubistvo. Dnevni časopis "Slovenske novice godine" njenu priču je objavio sa svim ličnim podacima. Nakon te objave je i većina drugih medija izvještavala o nastavku priče, sa svima podacima o djevojčici i njenoj porodici - do emisije "Trenja" na komercijalnoj TV.

Tadašnja ombudsmanka je prije početka emisije, koja je bila emitovana uživo, uputila na uredništvo emisije upozorenje: "...da u pripremi članaka i priloga koji govore o djeci,

novinar treba da bude posebno pažljiv i da se u želji za visokom gledanošću previše puta zaboravlja na poštovanje prava djeteta i da time zadire u njegovo." Istovremeno okružni tužilac svojom privremenom odredbom producentima emisije "Trenja" zabranio je objavu identiteta djevojčice, njenih fotografija, snimaka, podataka, komentara i stavova o tom slučaju. Sličnu zabranu uputio je i advokat oca djevojčice na još dva medija. Urednici su morali promjeniti koncept emisije.